

Knap, Agnieszka

Elita władzy w Warcie w XV-XVI wieku

Przegląd Historyczny 84/3, 375-388

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

AGNIESZKA KNAP

Elita władzy w Warcie w XV-XVI wieku

Literatura przedmiotu dotycząca elit miejskich jest bardzo obfita, obejmuje jednak głównie miasta duże, do badania których istnieją stosunkowo liczne źródła¹. Brakuje opracowań na temat struktury społeczeństwa w mniejszych ośrodkach miejskich liczących od paru set do dwóch tysięcy mieszkańców. Jedynie w artykule H. Samsonowicza „Elita władzy w małych miastach Polski w późnym średniowieczu” możemy znaleźć ogólną charakterystykę elit miejskich w mniejszych ośrodkach oraz pewne definicje².

Zdefiniowanie pojęcia „elita władzy” nie jest łatwe. Badania muszą objąć przede wszystkim przedstawicieli władz miejskich, a więc wójtów, burmistrzów, rajców i ławników. Wpływ na działalność samorządu miejskiego mieli także starsi bogatszych cechów i przedstawiciele władz dominialnych³. Cechmistrzowie będą tu uwzględnieni tylko sporadycznie, przedstawiciele władz dominialnych — wcale, co może spaczyć otrzymany obraz. Badając elitę władzy średniowiecznej Warty brałam też pod uwagę, jako kryterium pomocnicze, jeszcze inne czynniki świadczące o autorytecie: udział w sądach polubownych (*mediatores*); funkcje świadków i wykonawców testamentów (*testes, executores*); prestiżowe funkcje religijne (*vitrici, seniores* Bractwa NMP).

Na władze miejskie w średniowiecznej Warcie składały się stanowiska: burmistrza, czterech rajców i siedmiu ławników⁴. Urzędy te obsadzano na okres jednego roku; w sumie corocznie obsadzano dwanaście stanowisk. Odrębnego potraktowania wymagają wójtowie warccy. W XV w. wójtostwo wraz z wszelkimi uprawnieniami i uposażeniem było wykupowane przez różne osoby prywatne, na ogół (może zawsze) za zgodą właści-

¹ O tej problematyce traktują m.in. prace: A. Wolff, *Skład rady i ławy miasta Starej Warszawy w latach 1381-1527*, „Rocznik Warszawski” t. VI, 1961, s. 5-14; K. Myśliński, *Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317-1504*, Lublin 1962; A. Gąsiorowski, *Dysponenci władzy w późnośredniowiecznym Poznaniu* PH t. LXVI, 1976, z. 1, s. 25-40; J. Wiesiołowski, *Socjotopografia średniowiecznego Poznania*, Warszawa 1982. Wszystkie te prace dotyczą jednak miast znacznie większych od Warty, jedynie monografia U. Sowiny, *Sieradz. Układ przestrzenny i społeczeństwo miasta w XV-XVI w.*, Warszawa-Sieradz 1991 traktuje o mieście zbliżonym wielkością do Warty. Niniejszy artykuł powstał na podstawie źródeł znajdujących się w Archiwum Głównym Akt Dawnych: Akt wójtowskich miasta Warty, sygn. Warta 1 [dalej: AGAD, Warta 1] i Rejestru Bractwa Najświętszej Marii Panny w Warcie, sygn. Warta 63 [dalej: Rejestr Bractwa NMP].

² H. Samsonowicz, *Elita władzy w małych miastach Polski w późnym średniowieczu*, [w:] *Genealogia — kręgi zawodowe i grupy interesu w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, Toruń 1989, s. 145-159.

³ Tamże, s. 147.

⁴ AGAD, Warta 1, k. 129, 147, 148, 283.

ciela⁵. Oprócz wspomnianych urzędników w księdze wójtowskiej Warty wymieniany jest także przewodniczący ławy, podwójci (*viceadvocatus*). Ten urząd nie był jednak obsadzany co roku, były okresy, nawet kilkuletnie, kiedy go w ogóle nie notujemy (np. w latach 1487-1492), mimo kompletnych źródeł. Natomiast w innych okresach aż dwie osoby na zmianę są określane mianem podwójców. *Viceadvocati* nie zawsze byli wybierani z grona ławników, zdarzały się od tej reguły dość liczne wyjątki.

Nie wiemy, kiedy odbywała się coroczna zmiana władz miejskich. Zachowała się tylko jedna notatka z *electio consulatus* dokonanej 10 stycznia 1498 przez wójta Piotra⁶. Nie wiemy również, gdzie się odbywały posiedzenia ławy i rady. W 1487 r. (14 kwietnia) ława zebrała się *in domo famosus Iohannis advocati*⁷, nie wiemy jednak, czy to było regułą.

Badania nad elitą władzy w średniowiecznej Warcie rozpoczniemy od omówienia składu ławy. Jest to jedyna kompletna lista urzędników, jaką możemy zestawić dla lat 1484-1512. Ława miasta Warty składała się z siedmiu ławników. Nic nie wiemy o urzędzie starszego ławnika (*magister scabinorum, senior scabinorum, primus scabinus*). Trzeba jednak zaznaczyć, że na listach ławników, corocznie pojawiających się regularnie w księdze wójtowskiej miasta Warty, na pierwszym miejscu wymieniana była zawsze ta sama osoba, ławnik o dużym stażu, cieszący się zapewne największym autorytetem.

Długość kadencji ławniczej w Warcie

Liczba kadencji	1	2	3	4-5	6-7	8-10	ponad 10
Liczba ławników	18	12	7	10	5	2	3

Na lata 1484-1512 przypada w sumie 189 kadencji ławniczych, które sprawowało 57 osób. Wyliczenie średniej kadencji ławniczej nie odzwierciedlałoby jednak stanu faktycznego. Z 57 ławników 18 ograniczyło się do jednej kadencji, a 12 sprawowało funkcję ławnika 2 lata. Ławnicy jednorocznicy w zasadzie nie kontynuowali kariery we władzach miejskich, sporadycznie można ich spotkać przy okazji sądów polubownych czy jako świadków. Ławnicy z dwuletnim stażem częściej sprawowali funkcje tego typu, rzadko jednak trafiali do rady. Rajcy i burmistrzowie, a także różni *mediatores, testes i vitrici* rekrutowali się głównie spośród ławników o dłuższych kadencjach.

Ławnicy o najdłuższych kadencjach nie pełnili żadnych funkcji w radzie; np. Mikołaj Rzeźnik był ławnikiem przez 16 lat, pełnił też funkcję podwójcego, nie zasiadał jednak w radzie, zmarł w 1505 r.⁸, nie mógł zatem zostać wybrany do rady w okresie, dla którego nie mamy danych tj. po 1512 r. Rajcy i burmistrzowie wywodzili się z grona ławników o 3-7 letnich kadencjach. Część z nich pochodziła z najzamożniejszych rodzin warczkich, ich udział w ławie nie był uwieńczeniem kariery w mieście, lecz jej pierwszym

⁵ O wójtostwie: H. S a m s o n o w i c z, op. cit., s. 147; pozwolenie na wykup wójtostwa warcckiego: *Matricularium Regni Poloniae Summaria* cz. II [dalej: MRPS], nr 109; MRPS, cz. IV-1 nr 7, 334, 1105, 2225, 2665, 3345; MRPS cz. IV-2 nr 9875, 10054, 10157, 10369; AGAD, Księgi ziemskie sieradzkie, s. 14, k. 112-112v.

⁶ AGAD, Warta 1, k. 283.

⁷ Tamże, k. 105.

⁸ AGAD, Warta 1, k. 35, 56, 77, 118, 135, 155, 164, 197-198, 216, 234, 247, 285, 292, 297, 328, 339, 344. Jako *viceadvocatus* Mikołaj Rzeźnik występuje: 10 lipca 1495, AGAD, Warta 1, k. 231; 27 listopada 1495, tamże, k. 237; 15 stycznia 1496, tamże, k. 242; 26 lutego 1496, tamże, k. 244; 6 kwietnia 1498, tamże, k. 287; 1 czerwca 1498, tamże, k. 288; 26 czerwca 1499, k. 330. Zmarł przed 5 marca 1505, ponieważ notatka z tego dnia określa jego żonę Małgorzatę jako wdowę, tamże, k. 352.

etapem osiąganym stosunkowo wcześniej.

Kariera urzędnicza ławników warckich

Liczba kadencji w ławie	Liczba osób	Liczba kadencji w radzie (i burmistrza)	Liczba kadencji w radzie (i burmistrza) w %
1	18	0	0
2	12	0	0
3	7	3	42
4	6	2	33
5	4	3	75
6-7	5	1	20
8	2	1	50
9 i więcej	3	0	0

Poza ławnikami, których część kontynuowała karierę w radzie, przedmiotem mojego zainteresowania są rajcy i burmistrzowie, o których udziale w ławie nic nie wiemy. Część z nich była najprawdopodobniej ławnikami przed 1484 r., to znaczy w okresie, dla którego nie mamy danych. Potwierdza to przykład Macieja Haluszy rajcy w 1493 r., o którym wiemy, że zasiadał w ławie w 1469 r.⁹

Na początek wydaje się interesujące zbadanie życiorysów ławników o największym stażu (co najmniej pięcioletnim) — z pewnością można ich uznać za przedstawicieli warckiej elity władzy.

J a n J a g ó d k a — ławnik przez 5 kadencji (w latach 1493-1497), mediator w sporze Andrzeja Cegielki z Małgorzatą Sufriganką (12 czerwca 1495). Jego syn Maciej występuje jako *tutor nobilis Hedvigis Costrzewska*. Nie wiemy, kim był z zawodu, posiadał dom przy ulicy Sieradzkiej, który w 1499 r. przekazał synowi¹⁰.

S t e f a n K l e s m i t r — ławnik przez 5 kadencji (w latach 1490-1494), następnie rajca (3 kadencje w latach 1495-1497) i burmistrz (dwie kadencje w latach 1498-1499). Poza tym występował jako opiekun majątku pozostałego po rajcy Macieju Piszczycjusze i jeden z rozjemców w sporze Agnieszki Węglaczowej, wdowy po burmistrzu, z Janem Mitera z Ustkowa. Był określany jako *clesmitr, serifaber* lub *slossarz*. Posiadał pole i ogród. Mieszkał przy ulicy Sieradzkiej. Jego pasierb Michał był także ślusarzem. Siostrą Stefana Klesmitra była Anna Trojakowa, żona mieszczanina warckiego Mikołaja Trojaka. Jego żona Małgorzata po śmierci Stefana Klesmitra została tercjarką bernardyńską (1508 r.)¹¹.

J a k u b B r a d e k (Kościelny) — ławnik przez 5 kadencji (1498-1500 i 1502-1503), rajca (jedna kadencja w 1504 r.) i burmistrz (trzy kadencje 1505-1507). Był jednym ze świadków testamentu kupca Michała Kostra i zapisu rajcy Józefa, rozjemcą w sporze między Wawrzyńcem Ciepiałem a Pawłem Roskodałą oraz opiekunem Jadwigi Trzeszeichy. Był rzeźnikiem, właścicielem jatki, poza tym zajmował się handlem nieruchomościami. Pochodził z wpływowej rodziny warckiej (będzie jeszcze o tym mowa); był bratankiem *advocatissy* Doroty Kuczkiej. Jego żoną była *nobilis et honesta* Barbara. Mieszkał przy ul. Sieradzkiej, w 1500 r. kupił dom w Rynku i być może tam się przeprowadził. Ze względu na aktywny udział w życiu religijnym miasta zyskał przydomek

⁹ AGAD, Warta 1, k. 2, 198-199.

¹⁰ Tamże, k. 189, 228-229, 237, 247, 263, 281, 302-303, 315, 344, 372.

¹¹ Tamże, k. 148, 150, 152-153, 164, 175, 197-198, 216, 223-224, 259-260, 280-281, 283, 302-303, 322, 333-334, 355, 451, 462.

„Kościelny” — był wtrykiem kościoła parafialnego i członkiem Bractwa NMP¹².

J a n P o l o m k a — ławnik przez 5 kadencji (1501 r. i 1504-1507); w 1508 r. został burmistrzem. Był jednym z wykonawców testamentu Stanisława Bieniaszka i świadków testamentu Michała Kostra oraz zapisu rajcy Józefa dla żony Anny. Był krawcem, w 1505 r. kupił ogród¹³.

J a n B y k a t a — ławnik przez 6 kadencji (w latach 1498-1503), występuje poza tym jako mediator. Posiadał *alodium* koło drogi prowadzącej do Stawu. W 1491 r. jeden z jego synów Stanisław (późniejszy ławnik) otrzymał 8 grzywien jako spłatę udziału z majątku. Jan Bykata był członkiem warckiego Bractwa NMP¹⁴.

J a n T w a r d y — ławnik przez 7 kadencji (w latach 1484-1490). Później został rajcą i burmistrzem, pełnił również funkcję podwójciego. Nie uczestniczył w sądach polubownych, raz tylko był świadkiem zgody między braćmi Glenieczami w sprawie podziału spadku po siostrze. W 1470 r. otrzymał 12 grzywien i wiardunek wiana za żonę Małgorzatę. Był rzemieślnikiem, w księdze wójtowskiej określano go *dextor*, *lanifex* lub *postrzygacz*. Poza tym zajmował się lichwą. Musiało mu to przynosić spore dochody, skoro regularnie powiększał swój majątek o nowe nieruchomości (nie wiemy, żeby je później sprzedawał): w 1469 r. kupił za 6 grzywien dom od wdowy po Piotrze Kutrmanku Dorocie; w 1489 r. — za 1 grzywnę i 6 groszy plac *in postico sui domus* i 5 zagonów pola po 20 groszy za każdy. W 1495 r. nabył *alodium* Thoboliska, wreszcie w 1497 r. — *quartam agri canonicalis* za 9 grzywien. Mieszkał przy ulicy Głębokiej¹⁵.

M a c i e j C i e p ł y — ławnik przez 7 kadencji (w latach 1491-1497). Był rozjemcą w sądach polubownych i opiekunem Agnieszki Rakowej, żony Bartłomieja Raka. Nic nie wiemy o jego rodzinie i zawodzie, niewiele o stanie majątkowym: w 1486 r. sprzedał za 9 wiardunków dom przy ulicy Witowskiej, w 1491 r. kupił od wójta Jana i jego żony Anny *ortum in terra advocatorum*¹⁶.

W a w r z y n i e c N i c h — ławnik przez 7 kadencji (w latach 1506-1512), poza tym był świadkiem testamentu Michała Kostra i zapisu rajcy Józefa. Nie wiemy, jaki miał zawód; posiadał ogród, w 1507 r. kupił dom¹⁷.

P a w e ł T r y b a r z — ławnik przez 7 kadencji (w latach 1498-1504). Był jednym z trzech wykonawców testamentu burmistrza Jana Węglacza i rozjemcą w sporze między Wawrzyńcem Ciepłem a Pawłem Roskidalą. Jego żoną była *honest*a Jadwiga. Nie wiemy, z jakich źródeł czerpał dochody; w 1498 r. razem z żoną kupił dom na przedmieściu Górki¹⁸.

P i o t r T a b e r n a — ławnik przez 8 kadencji (w latach 1484-1486 i 1490-1494), rajca; kilkakrotnie pełnił również funkcję podwójciego. O jego autorytecie świadczy wielokrotny udział w sądach polubownych, był także świadkiem ugody między braćmi Glenieczami i opiekunem Anny Zębowej żony Jana Ząbka. Żoną Piotra Taberna była *honest*a Anna. Jednym ze źródeł dochodu (nie wiemy, czy jedynym) był dla niego handel nieruchomościami. Nie wiemy także, czy przydomek Taberna miał jakiś związek z wykonywanym zawodem. Mieszkał w domu w Rynku¹⁹.

¹² Tamże, k. 161-162, 187-188, 241, 244, 255, 274, 275-276, 277, 281, 283, 289, 292, 296, 299-300, 322, 335, 339, 341, 345, 348, 349, 350, 353, 365, 369, 389, 390, 401, 411, 435, 439, 442, 470; MRPS, cz. IV-2, nr 9997. Rejestr Bractwa NMP, npag.

¹³ AGAD, Warta 1, k. 356-357, 384, 387, 399, 435, 438, 439, 442, 443, 460, 468.

¹⁴ Tamże, k. 167, 184-185, 197-198, 283, 287, 325, 339, 341, 377; Rejestr Bractwa NMP, npag.

¹⁵ AGAD, Warta 1, k. 21, 23, 32, 39, 40-41, 65, 71, 78, 91, 116, 118, 121, 135, 141, 145, 183, 225-226, 235, 269, 278, 281, 283, 322, 328, 334, 401.

¹⁶ Tamże, k. 87, 164, 169-171, 175, 197, 216, 237, 242-244, 247, 263, 281.

¹⁷ Tamże, k. 387, 405, 406, 425, 429, 433, 435, 439, 453, 469, 480, 490, 494.

¹⁸ Tamże, k. 283, 290, 296, 302-303, 308, 341, 348, 369, 370, 371, 377, 394.

¹⁹ Tamże, k. 32, 38, 46, 51-52, 56, 84, 86-87, 88, 99, 132, 148, 159, 167, 171, 176, 189, 198, 216, 217-218,

Maciej Dzierła — ławnik przez 8 kadencji (w latach 1505-1512). Był rzeźnikiem, w 1504 r. kupił za 4 grzywny jatkę. W tym samym roku nabył także ogród. Nie znamy jego rodziny, nie wiemy również, gdzie mieszkał. W 1495 r. kupił plac przy ulicy Stawskiej, być może zbudował tam sobie dom²⁰.

Mikołaj Porosz — ławnik przez 12 kadencji (w latach 1501-1512). Pełnił również funkcje podwójciego. Był wykonawcą testamentu Wojciecha Pyzy, świadkiem testamentu Michała Kostra i zapisu rajcy Józefa. Nie wiemy, jaki miał zawód. Posiadał dom koło wójta Macieja Warzymięsy i pole²¹.

Stanisław Tumigrala — ławnik przez 15 kadencji (w latach 1486-1499), występował często jako *mediator* i *testis*. Jego żoną była *nobilis* Anna Łabędzka. W 1484 r. razem z żoną sprzedał dom przy ulicy Sieradzkiej i kupił dom w Rynku. W 1492 r. kupił ogród. Nie wiemy, jaki był jego zawód²².

Mikołaj Rzeźnik — ławnik o najdłuższym stażu — 16 kadencji w latach 1484-1499. Poza tym występuje tylko jako *mediator* i podwójci. Był rzeźnikiem, dzierżawił jatkę należącą najpierw do Małgorzaty Kozielkowej, a później do wójta Piotra i jego żony Doroty. Żoną Mikołaja Rzeźnika była *honest*a Małgorzata²³.

*

Ośrodki miejskie średniej wielkości, do jakich zalicza się średniowieczna Warta, były bardzo silnie zagraryzowane. Większość obywateli Warty posiadała grunty orne, łąki, zabudowania gospodarcze²⁴. W średniowiecznym mieście ziemia, obok domów, stanowiła nie tylko źródło dochodu ale także formę lokaty kapitału, a zarazem była symbolem roli i znaczenia w społeczeństwie, niezależnie od przynależności do grupy prawnej²⁵. Ziemia była przedmiotem licznych transakcji, znaczący procent wpisów do księki wójtowskiej Warty dotyczy właśnie transakcji ziemią: kupna-sprzedaży, zastawu, zamiany, przekazania spadkobiercom lub na cele dobroczynne. O ilości ziemi posiadanej przez urzędników warckich będzie jeszcze mowa przy opisie ich stanu majątkowego, w tym miejscu jedynym przykładem pozostanie zamożny rzeźnik, rajca i burmistrz Jan Swiastka, który w 1493 r. podzielił między swoich dwóch synów 10 składów *agri regii* i dwa składy *agri canonicalis*, każdemu z nich przypadło poza tym *allodium*²⁶.

Przy badaniu małomiasteczkowej elity władzy i jej struktury zawodowej pojawiają się dwie trudności. Po pierwsze dane na ten temat są niezbyt liczne, a zatem uzyskany

228, 246, 280, 283, 322, 462. Mamy 7 wzmianek o udziale Piotra Taberny w sądach polubownych: tamże, k. 31, 40-41, 91, 191-192, 198-199, 242-244, 280-281.

²⁰ Tamże, k. 221, 353, 361, 395, 400, 438, 456, 469, 480-481, 490, 494.

²¹ Tamże, k. 23, 353, 384, 387, 394, 399, 413, 421, 428, 435, 438, 439, 456, 467, 469, 480, 492.

²² Tamże, k. 36, 68, 85, 116, 118, 135, 155, 164, 175, 181-182, 191-192, 223, 228-229, 237, 247, 280-281, 285, 297, 299, 315, 322, 336, 341, 344. Anna została wymieniona jako żona Stanisława Tumigrali po raz pierwszy w 1470 r., później w 1484 r. (tamże, k. 25, 36, 68); pochodziła ona z Łabędzi, wsi należącej do parafii w Warcie, J. Łaski, *Liber beneficiorum* t. I, s. 410.

²³ Por. przyp. 8. AGAD, Warta 1, k. 191-192, 213-214, 242-244, 325, 352.

²⁴ W księdze wójtowskiej miasta Warty obok określenia *domus* i *agrum*, których tłumaczenie jest proste pojawiają się również często określenia: *allodium* i *ortum*. *Allodium* oznaczało chyba zabudowania gospodarcze takie jak stodoła, obora, gumno. Pod pojęciem *ortum* kryje się nie tylko ogród, ale również zagroda miejska, a więc parcela, której posiadanie pozwalało zaliczyć podatnika do grupy *civibus*. H. Samsonowicz, *Struktura majątkowa mieszkańców Przemysła w drugiej połowie XV w.*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” t. XLV, 1990, s. 267. Por. też U. Sołtys, op. cit., 170.

²⁵ H. Samsonowicz, *Relacje międzystanowe w Polsce XV w.*, [w:] *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej* t. II, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 1982, s. 244-265.

²⁶ AGAD, Warta 1, k. 188.

obraz jest dość wrywkowy. Po drugie elita miejska uprawiała działalność na wielu polach i często trudno o jednoznaczne określenie zawodu danej osoby.

Wielu przedstawicieli warckiej elity władzy prowadziło transakcje finansowo-kredytowe, zapewne związane z handlem bądź lichwą, która była, obok handlu, jedną z podstaw zamożności w mieście średniowiecznym. Oni właśnie stanowili środowisko, które kształtowało lokalny rynek pieniężny. Nawet w małych miastach ponad połowa transakcji prowadzona była na kredyt — tą działalnością zajmowali się między innymi, należący do władz miejskich, rzemieślnicy.

Wawrzyniec Ciepiał, ławnik przez jedną kadencję, kilkakrotny podwójci. Był krawcem, można go jednak uznać za jednego z rozpoznanych źródłowo bankierów późnośredniowiecznej Warty. Znamy przynajmniej część jego transakcji z lat 1504-1509; w tym czasie byli mu winni: Michał Gleniec — 7 grzywien, Wojciech Czech — 9 grzywien, Maciej Jagódka — 10 grzywien, Stanisław Sufragan — 3 grzywiny i Jan Kruczek — 24 floreny²⁷.

Finansistą był także Maciej Mella, ławnik przez jedną kadencję, który udzielał pożyczek pod zastaw i handlował nieruchomościami²⁸. Dochody z lichwy czerpał również wspomniany już Jan Twardy i szewc Grzegorz Koszowski, ławnik przez dwie kadencje i podwójci. Prowadzili oni transakcje na mniejszą skalę niż Ciepiał. Jan Twardy pożyczył Stanisławowi Warkoczkowi dwie grzywiny, a od Mikołaja Kalowskiego przyjął w zastaw *quartam agri canonicalis*. Grzegorz Koszowski w 1497 r. pożyczył Marcinowi Przybiłowi trzy grzywiny, a dwa lata później przyjął od niego w zastaw *quartam agri canonicalis in 4 marcis*²⁹. Także już wspomniany Jakub Bradek vel Kościelny zajmował się nie tylko rzeźnictwem, ale również handlem nieruchomościami i lichwą³⁰.

Oprócz rzemieślników handlem nieruchomościami zajmowały się także osoby, o których nie wiemy, by były związane z rzemiosłem (możliwe, że z powodu braku źródeł). Maciej Placha, ławnik przez trzy kadencje i rajca przez dwie, prowadził tego rodzaju transakcje. Prawdopodobnie wynajmował też jeden ze swoich domów — miał dwa, jeden przy ulicy Sieradzkiej, drugi — św. Jana, oba w bardzo dobrych punktach miasta³¹. Handlem nieruchomościami zajmował się również Piotr Taberna, wieloletni ławnik, rajca i podwójci³².

Źródłem dochodu, popularnym w średniowiecznej Warcie, było wynajmowanie domów. Analizując ciągi osadnicze miasta, szczególnie w Rynku i na ulicach stanowiących przedłużenie szlaków handlowych przebiegających przez Wartę, można stwierdzić, że znaczna część domów często zmieniała właścicieli. Należy przypuszczać, że działo się tak dlatego, że były one wynajmowane bądź miejscowym nie posiadającym własnych domów, bądź przejezdnym kupcom, szlachcie czy dworzanom królewskim³³. Wynajmowanie domów było zajęciem dostępnym tylko najzamożniejszym mieszczanom. W

²⁷ AGAD, Warta 1, k. 292, 299, 305, 308, 384, 394, 396, 398, 421-422, 475.

²⁸ Tamże, k. 32, 39, 402, 405, 481. W 1469 r. udzielił pożyczki młynarzowi Maciejowi *super molendinum*, tamże, k. 20-21. W 1509 r. wójt Jan Kamionacki otrzymał od niego 5 grzywien pod zastaw *censum balnealem*, tamże, k. 469. Wdowa po Albercie Pieczyraku otrzymała w 1505 r. pożyczkę pod zastaw pola, tamże, k. 364.

²⁹ Tamże, k. 235, 268, 283, 310, 384, 394, 399, 400, 467, 468, 470.

³⁰ Tamże, k. 161-162, 255, 274, 365, 389, 390, 470; MRPS, cz. IV-2, nr 9997.

³¹ Tamże, k. 116, 118, 126, 133, 135, 136, 137, 143, 283, 322.

³² Por. przyp. 19. W 1486 r. sprzedał kuśnierzowi Urbanowi z Wielunia dom przy ulicy Dworskiej (AGAD, Warta 1, k. 88); w tym samym roku sprzedał jeszcze inny dom (tamże, k. 86). W 1491 r. zapłacił 10 grzywien *nobilis Radliczy* z Pięcniewa za kupioną wcześniej *area cum tota structura* (tamże, k. 167).

³³ W Warcie odbyło się pięć zjazdów panów świeckich i duchownych (1423, 1430, 1434, 1447). W mieście przebywali królowie: Władysław Jagiello, Kazimierz Jagiellończyk i Zygmunt August, nie tylko z okazji zjazdów, ale także polowań w pobliżu puszczy. Por. U. S o w i n a, op. cit., s. 53.

księdze wójtowskiej mamy wzmianki o pięciu urzędnikach czerpiących dochody z tego źródła³⁴.

Elity miejskie czerpały również dochody z tytułu posiadania czynszów i dzierżaw monopoli miejskich. Wydaje się jednak, że w Warcie tego typu dochody były raczej domeną wójtów. Wzmianki na ten temat w księdze wójtowskiej są nieliczne. W 1487 r. rajca i burmistrz Jan Gaweł kupił od wójta Jana Kostrzewskiego 8 groszy czynszu z ogrodu. W 1493 r. był także właścicielem czynszu z domu³⁵. Mikołaj Swonek ławnik (dwie kadencje) kupił w 1506 r. czynsz z jatki od *advocatissy* Doroty Kuczskiej³⁶.

Wymieniając źródła dochodów warckiej elity władzy, trzeba także wspomnieć o handlu, detalicznym i dalekosiężnym, któremu sprzyjało położenie Warty na uczęszczanym szlaku handlowym³⁷. O kontaktach kupców warckich z Sieradzem, Wrocławiem i Krakowem będzie jeszcze mowa.

Po tych wszystkich uwagach należy zająć się urzędnikami warckimi zajmującymi się rzemiosłem, pamiętając, że wielu z nich miało jeszcze inne źródła dochodu.

Udział rzemieślników we władzach miejskich

Rodzaj rzemiosła	Liczba osób
rzeźnicy	7
krawcy	4
szewcy	3
kowale	3
kuśnierze	1
kołodzieje	1
tkacze	1
ślusarze	1

Najliczniejszą grupę rzemieślników we władzach miejskich stanowili rzeźnicy. Czterech z nich ograniczało swoją działalność do rzemiosła, trzech zajmowało się handlem nieruchomościami i wynajmowaniem domów. Poza nimi we władzach miejskich Warty jest wzmiankowanych czterech krawców (o jednym z nich, Wawrzyńcu Ciepeliu była już mowa), trzech szewców (w tym znany nam Grzegorz Koszowski), trzech kowali oraz po jednym przedstawicielu ślusarzy, kuśnierzy, kołodziejów i tkaczy (tkacz Jan Twardy zajmował się lichwą). Można zauważyć, że z reguły ławnicy ograniczali swoje działania do rzemiosła, podczas gdy rajcy, burmistrzowie i *viceadvocati* zajmowali się działalnością na wielu polach. Wszyscy rzemieślnicy znajdujący się we władzach miejskich reprezentują zawody przynoszące znaczny dochód i duży prestiż społeczny. Dotyczy to przede wszystkim rzeźników, którzy wszędzie należeli do grupy najzamożniejszych rzemieślników, kuśnierzy i innych rzemiosł reprezentowanych we władzach warckich. Trzeba jednak pamiętać, że znamy źródła dochodu niewielkiej liczby urzędników warckich, zawód około 70% z nich pozostaje niezany.

³⁴ Burmistrz Maciej Warzymięso (później wójt) kupił w 1509 r. od Jakuba Bradka trzy domy zasiedlone i jeden pusty (AGAD, Warta I, k. 470). Tenże Jakub Bradek, burmistrz, posiadał, poza sprzedanymi Warzymięsie, jeszcze dwa domy: w Rynku i przy ul. Sieradzkiej (tamże, k. 277, 345). Rajca Maciej Placha wynajmował dom przy ul. Św. Jana (tamże, k. 53-54), burmistrz Jan Gaweł przy ul. Wójtowskiej (tamże, k. 281-283). W tym gronie występuje tylko jeden ławnik, Maciej Drożdżak, właściciel dwóch domów — przy ul. Wójtowskiej i w Rynku (tamże, k. 196, 130).

³⁵ AGAD, Warta I, k. 109-110, 196-197.

³⁶ Tamże, k. 411.

³⁷ F. B r u n s, H. W e c z e r k a, *Hansische Handelsstrassen. Atlas*, Köln-Gratz 1962, k. 47.

Struktura zawodowa urzędników warckich

Rodzaj źródła dochodu	Liczba osób
rzemiosło	15
rzemiosło + inne zajęcia	5
transakcje finansowe	4
dzierżawa czynszów	2
handel dalekosiężny	1

Jak wynika z powyższego zestawienia duży procent urzędników warckich czerpał zyski z rzemiosła, co miało związek ze strukturą zawodową całego miasta. Dokładniejsze ustalenie źródeł dochodów warckiej elity władzy nie jest możliwe z powodu braku danych. Możemy się jedynie domyślać, że były one zbliżone do źródeł dochodów elity władzy innych miast o zbliżonej wielkości³⁸.

*

Przy określaniu zamożności osób należących do warckiej elity władzy również napotykały trudności. W księdze wójtowskiej zachowało się kilka testamentów z końca XV i początku XVI wieku, jednak nie występują w nich opisy całego majątku. Większość dóbr ruchomych i nieruchomości przypadła spadkobiercom zgodnie z obowiązującym prawem rodzinnym. Wydzielane były tylko postanowienia wykraczające poza normy zwyczajowe: rozliczenia finansowe, spłaty i legaty dewocyjne. Nieruchomości opisywane są bardzo ogólnie, wycena majątku nie jest więc możliwa, można oszacować jedynie majątek ruchomy wyrażony przez posiadane pieniądze i weksle³⁹.

Z testamentu Michała Kostra, sporządzonego w 1507 r., wynika, że podstawą jego dochodów były transakcje finansowe prowadzone z kupcami wrocławskimi. Trzech wrocławian: Jan Żywocki, Kropidło i Łukasz było mu winnych w sumie 67 florenów, poza nimi dłużnikami Kostra byli: mieszczanin sieradzki Piotr Niewkacz — 45 grzywien oraz rajca z Warty Andrzej Jędryka — 5 florenów i 3 grzywny bez sześciu groszy. Długi Kostra wynosiły w sumie 20 grzywien. Wymienione wierzytelności Michał Kostr zapisał żonie i siostrzenicy, oprócz tego w jego testamencie znajduje się kilka legatów pieniężnych: 5 grzywien dla brata i siostry, 10 grzywien dla kościoła parafialnego i 10 grzywien dla warckich bernardynów. Nieruchomy majątek Michała Kostra stanowił dom i 7 składów pola *cum allodio*⁴⁰, nie odbiegał zatem wielkością od stanu posiadania przeciętnego obywatela Warty.

Wspomniany już Jan Świątka, rajca, burmistrz i *vitricus ecclesie s. Bernhardini* w 1493 r. dokonał podziału majątku między dwóch synów. Jakub, późniejszy starszy cechurzeźników otrzymał *domus antiquus* — *in quibus habitant* i cztery składy pola *cum allodio novo*. Młodszemu synowi Andrzejowi przypadł w udziale dom w Rynku i 8 składów pola z *allodium*. Oprócz tego Jan Świątka *liberavit suos filios maccellum regale*⁴¹.

³⁸ W Sieradzu i Cieżkowicach 35% członków władz miejskich stanowili kupcy-finansiści, 45% — rzemieślnicy, 15% — szlachta. M. B o g u c k a, H. S a m s o n o w i c z, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław 1986, s. 149.

³⁹ H. S a m s o n o w i c z, *Mieszczańska dobroczynność prywatna w Polsce późnego średniowiecza*, [w:] *Cultus et cognito. Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, Warszawa 1976, s. 508-509.

⁴⁰ AGAD, Warta 1, k. 439-440.

⁴¹ Tamże, k. 375-377.

Drugi znany nam wtyrk kościoła bernardyńskiego, rajca Mikołaj Bradek, w 1490 r. zapisał swojej żonie Barbarze *omnia bona sua* czyli *aream cum omnia structura iacentem in platea Siradiensi*, dwa *orti* oraz wyposażenie domu. Barbara zapisała mężowi dom przy ulicy Sieradzkiej, w którym mieszkali, jego wyposażenie i swoje szaty⁴².

Z 1486 r. pochodzi testament Elżbiety Gawłowej, żony burmistrza Jana Gawła. Zapisała ona mężowi dom, *maccellum liberum carnificium*, pole i sprzęty domowe. Bracia Elżbiety mieli otrzymać legaty pieniężne po 10 i 12 grzywien, bratanica — cenniejsze ubiory (*futro, tunicam et palium panni ostrodomiensi*) i biżuterię. Kościół parafialny miał otrzymać srebrny pas, a bernardyni — 4 grzywny⁴³.

Stanisław Krzywda (wybrany do ławy w 1512 r.) w 1495 r. otrzymał od swego ojca Jana Krzywdy dwa składy pola z *alodium*, musiał jednak z tego spłacić siostrę, której należały się 3 grzywny, futro i *tunica panni novi coloris*. Stanisław Krzywda, w przeciwieństwie do Swiastki, Gawła czy Bradka, nie należał do grupy najzamożniejszych i najbardziej wpływowych mieszczan warckich. Dopiero po wielu latach udało mu się osiągnąć najniższy szczebel w hierarchii urzędniczej miasta. W 1495 r. otrzymał majątek od ojca, po 9 latach kupił dom na dość prestiżowej ulicy św. Jana, a po 17 — został ławnikiem⁴⁴.

Wskaźnikiem zamożności może być także wysokość wian. Interesujące będzie porównanie wysokości wian otrzymanych przez urzędników i ich najbliższych krewnych z wysokością wian otrzymanych przez pozostałych mieszczan warckich.

Wysokość wian urzędników i mieszczan warckich

Urzędnicy warccy		Pozostali mieszcianie	
Maciej Placha	20 florenów i 2 składy pola	Wacław Modlski	40 grzywien
Andrzej Swiastka	20 grzywien	Jan Janota	40 florenów
Andrzej Jędryka	20 florenów	Jan Gleniecz	20 grzywien
Wojciech Grzegorzewicz	15 florenów	Michał Ślusarz	9 grzywien
Bartłomiej Piekiel	12 grzywien	Stanisław Stochna	8 grzywien
Wojciech Broda	12 grzywien	Maciej Brzeph	8 grzywien
Jan Twardy	12 grzywien <i>cum fertone</i>	Stanisław Czajka	9 florenów
Stefan Klesmitr	12 grzywien	Jan Bielik	7 grzywien
Stanisław Warkoczek	7 grzywien	Jan Para	6 grzywien
Maciej Kołodziej	2 kopy groszy	Mikołaj Goreczny	6 grzywien
		Stanisław Roszloszlicz	4 grzywny
		Andrzej Gawrzał	5 florenów
		Maciej Szomlicz	3 grzywny
		Wawrzyniec Czelnikowicz	3 grzywny
		Jan Placha	3 grzywny
		Bartłomiej Szablek	3 grzywny
		Maciej Mania	3 grzywny

Z powyższego zestawienia wyraźnie wynika, że osoby należące do elity finansowej Warty nie zawsze wchodziły w skład władz miejskich. Jan Janota otrzymał 40 florenów wiana, był właścicielem domu w rynku. Musiał więc być zamożnym człowiekiem, był rozjemcą w sądach polubownych, nic jednak nie wiemy o jego udziale we władzach

⁴² Tamże, k. 152-153.

⁴³ Tamże, k. 69.

⁴⁴ Tamże, k. 233, 378-379, 491.

miejskich⁴⁵. Duży posąg otrzymał także *nobilis* Wacław Modlski, być może szlachcic zamieszkały w Warcie i Jan Gleniecz, który prawdopodobnie był spokrewniony z ławnikiem Wojciechem Glenieczem. Trzeba jednak zauważyć, że poza tymi trzema wyjątkami, wiano u przeciętnego mieszczanina warckiego wynosiło 3-8 grzywien, podczas gdy u urzędnika miejskiego — około 12 grzywien. Z urzędników tylko Maciej Kołodziej otrzymał niskie wiano — 2 kopy groszy. Istnieje również pewna korelacja między wysokością wiana a długością kariery urzędniczej i rangą stanowisk we władzach miejskich: Stanisław Warkoczek (7 grzywien) był rok ławnikiem, Wojciech Broda (12 grzywien) — tak samo, Bartłomiej Piekielec (12 grzywien) pełnił funkcję ławnika przez 4 lata, Jan Twardy (12 grzywien z wiardunkiem) był kolejno ławnikiem, rajcą i burmistrzem, Andrzej Jędryka (20 florenów) i Maciej Placha (20 florenów i dwa składy pola) byli ławnikami i rajcami, Andrzej Swiastka (20 grzywien) był synem burmistrza i bratem starszego cechu rzeźników⁴⁶.

*

Andrzej Swiastka był niewątpliwie członkiem warckiej elity władzy, chociaż sam nie był urzędnikiem. Jego najbliżsi krewni sprawowali najważniejsze funkcje w mieście (burmistrz, starszy cechu rzeźników); ojciec był w stanie zapewnić mu majątek dający miejsce wśród najzamożniejszych obywateli miasta⁴⁷. Był on zatem członkiem elity miasta dzięki pozycji swojej rodziny. Na podstawie zachowanych źródeł możemy stwierdzić istnienie w Warcie kilku takich wpływowych rodzin, spośród których wywodziła się część urzędników miejskich, starszych cechów, wityrków, rozjemców w sądach polubownych itp.

R o d z i n a S w i a s t k ó w

Najbardziej znanym członkiem tej rodziny był, wielokrotnie już wspomniany, Jan Swiastka. Przez kilka lat był on rajcą, później co najmniej trzy lata burmistrzem, a także wityrkim kościoła bernardynów. Cała rodzina była związana z rzeźnictwem. Jan miał dwóch synów, Jakuba, starszego cechu rzeźników, i Andrzeja, także rzeźnika. Nic nie wiemy o udziale synów Jana we władzach miejskich, obaj byli jednak członkami sądów polubownych. Andrzej musiał się zaliczać do grupy najzamożniejszych mieszczan warckich, skoro miał aż dwa domy w Rynku. Krewnym Jana, może ojcem lub bratem, był zmarły przed 1489 r. Szymon Swiastka. Córka Szymona Jadwiga była żoną rajcy Andrzeja Jędryki, także rzeźnika⁴⁸.

R o d z i n a B r a d k ó w

Jakub Bradek kolejno: ławnik, rajca, burmistrz i wityrk kościoła parafialnego był jednym z najzamożniejszych mieszczan warckich. Brat Jakuba Mikołaj Bradek był przez kilka lat rajcą i wityrkim kościoła bernardynów. Ich ciotką była Dorota Kuczka, *advocatissa* i dobrodziejka miejscowych bernardynów. Podobnie jak Swiastkowie, była to rodzina związana z rzeźnictwem, także siostrzeniec Jakuba, Jan, był właścicielem jatki. Bradkowie odgrywali dużą rolę w życiu religijnym miasta (Jakub nosił nawet przydomek „Kościelny”). Jakub i Dorota byli członkami Bractwa NMP, pod koniec życia Dorota

⁴⁵ Tamże, k. 135, 144, 256. W jego domu spisano testament kupca Michała Kostra, był też jednym z świadków tego testamentu, tamże, k. 439.

⁴⁶ Tamże, k. 23, 41, 44, 116, 118, 136, 137, 147, 257-258, 283, 286-287, 296, 299-300, 348, 370-371, 394, 400, 440, 470.

⁴⁷ Por. przyp. 12.

⁴⁸ AGAD, Warta 1, k. 239, 256, 359, 361, 375-377.

została tercjarką bernardyńską. Wszyscy byli również hojnymi dobrodziejami kościołów warckich⁴⁹.

R o d z i n a B y k a t ó w

Znany tylko dwóch przedstawicieli tej rodziny, znacznie mniej wpływowej niż poprzednio opisane. Jan Bykata był sześć lat ławnikiem, jego syn Stanisław Bykata (Bykatka, Bykacicz) pełnił tę funkcję przez trzy kadencje⁵⁰.

R o d z i n a K o s t r ó w

Przedstawicielami tej rodziny byli: wspomniany już kupiec Michał Kostr i jego brat Mikołaj Kostr, ławnik przez dwie kadencje⁵¹.

Tylko w przypadku tych czterech rodzin możemy na podstawie źródeł odtworzyć stopnie pokrewieństwa. Można się jednak domyślać powiązań rodzinnych między innymi osobami noszącymi to samo nazwisko: Stanisław Tumigrala, ławnik i Jan Tumigrala, także ławnik⁵²; Marcin Drożdżak, ławnik i Maciej Drożdżak, ławnik⁵³; Bartłomiej Pokrywka vel Kopyto, ławnik, Maciej Pokrywka, ławnik i rajca oraz Jan Pokrywka, prepozyt szpitala św. Ducha w Warcie⁵⁴; Stanisław Zawrzysz, ławnik, zmarły przed 1493 r.; Jan Zawrzysz, ławnik; Mikołaj Zawrzysz, jeden ze świadków testamentu Michała Kostra⁵⁵; Maciej Koziel, ławnik; Piotr Koziel, rozjemca w sądach polubownych; Marek Koziel, *villicus*, rozjemca w sądach polubownych⁵⁶.

Z powodu braku źródeł trudno powiedzieć, jak częste były małżeństwa między osobami należącymi do elity miejskiej, dane na ten temat są bardzo wyrywkowe, można chyba jednak zaryzykować twierdzenie, że żony urzędników warckich wywodziły się na ogół z rodzin należących do najbardziej wpływowych w mieście lub spośród okolicznej szlachty.

Pochodzenie żon urzędników warckich

Rodziny urzędników warckich	3
Rodziny pozostałych obywateli Warty	2
Rodziny mieszczańskie z innych miast	1
Rodziny szlacheckie z okolic Warty	4

Pierwszą żoną burmistrza Jana Gawła była *nobilis* Elżbieta, siostra *nobilis Alberti Zaiacz de Młodawino*⁵⁷. Elżbieta zmarła przed 8 stycznia 1487, a drugą żoną Jana Gawła

⁴⁹ Por. przyp. 12. Mikołaj Bradek był określany jako *antiquus consul* w latach 1486-1489 (AGAD, Warta 1, k. 77, 149-150) i jako *consul* w 1490 r. (tamże, k. 152). Funkcję wtryka kościoła bernardyńskiego pełnił w latach 1485-1490 (tamże, k. 47, 150). Właścicielami jatek byli: Mikołaj Bradek (tamże, k. 139), Jakub Bradek (tamże, k. 211-212, 275-276) i *advocatissa* Dorota Kuczka (tamże, k. 211-212). AGAD, Warta 1, k. 187; Rejestr Bractwa NMP, npag. Mikołaj Bradek zapisał bernardynom *medium mansum agri canonicalis* (AGAD, Warta 1, k. 166); Dorota podarowała dom tercjarkom bernardyńskim (Rejestr Bractwa NMP. npag.), była też dobrodziejką samych bernardynów (MRPS cz. II, nr 572).

⁵⁰ AGAD, Warta 1, k. 283, 287, 339, 341, 377 (Jan Bykata); 173, 297 (Stanisław Bykata).

⁵¹ Tamże, k. 439, 384, 399, 400, 401, 405.

⁵² Tamże, k. 116, 118, 285, 322, 344, 148, 155-156.

⁵³ Tamże, k. 32, 39, 44, 77, 129, 173, 50, 85.

⁵⁴ Tamże, k. 172, 56, 71, 102.

⁵⁵ Tamże, 92, 213, 439.

⁵⁶ Maciej Koziel, krawiec (AGAD, Warta 1, k. 176-177) był ławnikiem w latach 1486-1492 (tamże, k. 92, 121, 137, 223). Piotr Koziel był rozjemcą (tamże, k. 116), *villicus* Marek Koziel — podobnie (tamże, k. 330-331).

⁵⁷ AGAD, Warta 1, k. 99-100.

została *honesta* Anna, córka Świętosława Picha, burmistrza warckiego w 1469 r.⁵⁸. Matka Anny Gawłowej, Anna Pichowa, wdowa po burmistrzu, była później żoną rajcy Mikołaja Kalowskiego⁵⁹. Pochodzenia szlacheckiego była żona Stanisława Tumigrali, *nobilis* Anna Łabędzka⁶⁰. Ze szlachcianką ożenił się również wielokrotnie tu wspomniany syn burmistrza Jana Swiastki, Andrzej; jego żoną była Małgorzata, córka *nobilis* Jalbrzika de Rosdzali, czyli z Rożdżałów, miejscowości położonej około 10 km od Warty⁶¹.

Bogaty rzeźnik i rajca Andrzej Jędryka ożenił się z krewną burmistrza Jana Swiastki, Jadwigą⁶². Żoną ławnika Bartłomieja Piekiela była Małgorzata, córka *providi Nicolai Clabr de Dobra* (miasteczko około 30 km od Warty)⁶³. Siostra wójta warckiego Pawła *nobilis* Agnieszka Ostrowska była żoną finansisty warckiego, ławnika Macieja Melli⁶⁴.

*

Trudno jest wyciągnąć wnioski na temat pochodzenia urzędników na podstawie ich tytułów, ponieważ w XV w. miała miejsce ich duża wymiennosc. Nie możemy wykluczyć, że tytuł *nobilis* miał charakter obiegowy i przynajmniej w pierwszej połowie XV w. nie miał znaczenia prawnego⁶⁵. W księdze wójtowskiej miasta Warty urzędnicy są przeważnie tytułowani *providus* lub *honestus*, czasami *famatus* i *circumspectus*. Od tej reguły notujemy zaledwie kilka wyjątków. Maciej Dzierła, ławnik, został raz określony jako *laboriosus*, później tytułowano go *providus*⁶⁶ — może przed przyjęciem prawa miejskiego był chłopem. „Niemiejskie” przydomki nosili również rajcy Mikołaj i Jarosław Kalowscy (bracia?, ojciec i syn?). Mikołaj był na ogół określany jako *nobilis*, Jarosław — *famatus ac nobilis dominus*⁶⁷. Mikołaj Kalowski zasiadał w radzie około 20 lat. Wiemy, że jego żoną była Anna Pichowa, wdowa po burmistrzu⁶⁸; może Mikołaj, szlachcic-nieposesjonat wszedł do elity miejskiej poprzez to właśnie małżeństwo. Jarosław Kalowski był tylko rok rajcą, w 1509 r. kupił za 10 grzywien *preditum extra civitate*⁶⁹.

Szlacheckie korzenie miała, być może, także warcka rodzina Tumigralów. W 1426 r. jest wzmiankowany Mikołaj Tumigrala, *heres in Maiori Charlupya* (wieś niedaleko Warty)⁷⁰. Jest prawdopodobne, że któryś z krewnych Mikołaja przeniósł się do Warty w poszukiwaniu kariery⁷¹.

*

⁵⁸ Tamże, k. 3, 16.

⁵⁹ Tamże, k. 138, 144.

⁶⁰ Tamże, k. 25.

⁶¹ Tamże, k. 239.

⁶² Tamże, k. 147.

⁶³ Tamże, k. 370.

⁶⁴ Tamże, k. 54, 320-321.

⁶⁵ H. S a m s o n o w i c z, *Relacje międzystanowe*, s. 247.

⁶⁶ AGAD, Warta 1, k. 221.

⁶⁷ Tamże, k. 268, 438.

⁶⁸ Tamże, k. 138, 144.

⁶⁹ Tamże, k. 438.

⁷⁰ KDWLkp. t. V, nr 431.

⁷¹ O migracji szlachty, szczególnie młodszych synów, do miasta pisze J. W i e s i o ł o w s k i, *Szlachta w mieście. Przemieszczenia i migracje szlachty między wsią a miastem w Polsce w XV w.*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” t. XIV, 1980, z. 1, s. 47-75.

Elita finansowo-urzędnicza miasta Warty tworzyła pewną warstwę w społeczności miejskiej i znajdowało to wyraz między innymi w przestrzeni miasta. Kilka ulic było wyraźnie preferowanych przez osoby należące do władz miasta.

R y n e k — we wszystkich miastach średniowiecznych stanowił on najbardziej prestiżowe miejsce zamieszkania.

U l i c a S i e r a d z k a (*platea Siradiensis*) — była to główna ulica Warty, położona wzdłuż szlaku handlowego przebiegającego przez miasto; jej przedłużeniem była droga do Sieradza.

U l i c a Ś w. J a n a (*platea sancti Ioannis*) — ulica biegnąca od kościoła farnego do kościoła św. Jana, zamieszкана w znacznej mierze przez ludzi związanych z życiem religijnym miasta — kler, wityryków kościołów warckich, wdowy po zamożnych mieszczanach oddające się dewocji.

U l i c a D w o r s k a (*platea Curiensis*) — podobnie jak ulica Sieradzka była miejskim odpowiednikiem szlaku handlowego przebiegającego przez Wartę, jej przedłużeniem była droga do Torunia, można też przypuszczać, że prowadziła ona w kierunku Wójtostwa.

U l i c a G ł ę b o k a (*platea Glamboka*) — nieduża ulica odrynkowa.

Miejsca zamieszkania warckiej elity władzy

Rynek	12 osób
ul. Sieradzka	13 osób
ul. św. Jana	6 osób
ul. Dworska	5 osób
ul. Głęboka	3 osoby
inne ulice warckie	4 osoby

*

W rejestrze warckiego Bractwa NMP istniał podział na *fratres litterati* i *fratres laici*. Wśród *fratres litterati* wymieniano, obok duchownych, osoby świeckie, zapewne potrafiące czytać i pisać. Niestety, dysponujemy takimi spisami tylko z dwóch lat. W 1500 r. jako *litterati* wymieniono: wójta Pawła, Jakuba Swiastkę, rajcę Józefa Wospirykę, ławnika Mikołaja Wrzaska, podwójciego Urbana Kuśnierza oraz nie pełniących żadnych urzędów w mieście: Jana Koszeto, Marcina Kosalata, Izajasza i Szymka Stelmacha. Rok później poza wymienionymi poprzednio i duchowieństwem jako *fratres litterati* występują: Marcin Jasiak, Marcin Luczyna, Jan *balneator* i tylko jeden urzędnik, ławnik Jan Bykata⁷². Oczywiście nie wszyscy urzędnicy warccy należeli do Bractwa, nie mogli więc znaleźć się na omawianych listach; poza tym mamy spisy tylko z dwóch lat. Można zatem przypuszczać, że wśród urzędników warckich więcej osób potrafiło czytać i pisać. Jednak dość duży procent stanowiły osoby niepiśmienne. Rejestr Bractwa wśród *fratres laici* wymienia ławników: Macieja Królika, Jana Żółtego, Stanisława Warkoczka, Tomasz Pieczkę, Macieja Mellę, rajcę Mikołaja Kalowskiego, burmistrzów Macieja Plachę, Stefana Klemistra, Jakuba Bradka i Macieja Warzymięso⁷³. Wśród urzędników warckich — członków Bractwa NMP pięciu potrafiło czytać i pisać, a dziesięciu — nie. Trudno powiedzieć, w jaki sposób odzwierciedla to faktyczne proporcje.

*

⁷² Rejestr Bractwa NMP, npag.

⁷³ Tamże.

Elita władzy średniowiecznej Warty rekrutowała się w znacznym procencie spośród kilkunastu najzamożniejszych rodzin, często spokrewnionych między sobą. Ich członkowie rozpoczynali karierę urzędniczą stosunkowo wcześnie i po kilku kadencjach w ławie wchodzili do rady miejskiej. Trzeba jednak pamiętać, że cechą małomiasteczkowego „patrycjatu” była ogromna ruchliwość. W miastach wielkości Warty około 79% urzędników było przybyszami, co trzeci ławnik i rajca pochodził z innego miasta, a około 40% — ze wsi⁷⁴. Jeśli idzie o Wartę, wzmianki na ten temat nie są zbyt liczne: rajca Józef Wospyrk przybył tu w 1499 r. z Szadka⁷⁵. Mamy także informacje o chłopskim pochodzeniu niektórych urzędników. Brat ławnika Mikołaja Kostra i kupca Michała Kostra był kmieciem w pobliskim Witowie⁷⁶. Z Witowa przybył również ławnik Maciej Kozieł⁷⁷. Kowal Wojciech Broda z Golkowa, wsi położonej około 30 km od Warty, przybył do tego miasta w połowie lat osiemdziesiątych XV w., być może po ślubie z Anną, córką mieszczyk warckiej Jadwigi Szubanichy. W latach dziesięćdziesiątych wynajmował dom i kuźnię przy ulicy Dworskiej od spadkobierców zmarłego kowala Jana, w 1497 r. nabył ten dom za 18 grzywien. W 1505 r. miał już na tyle duży autorytet, że poproszono go na świadka działów majątkowych w rodzinie Jakuba Szykuli, wreszcie w 1509 r. został ławnikiem⁷⁸. Urząd ławnika był zresztą znacznie łatwiej dostępny niż miejsce w radzie. Na niezbyt długi okres (jedną, dwie kadencje) do ławy trafiały osoby nie należące do elity miejskiej w pełnym tego słowa znaczeniu.

Zarówno warckie rodziny „patrycjuszowskie” (oczywiście na miarę niewielkiej Warty), jak i skoligaceni z nimi poprzez małżeństwa przybysze i znaczna część pozostałych mieszczan wchodzących do władz miejskich, było związanych z rzemiosłem, a działalność na innych polach ograniczali do Warty i jej najbliższych okolic. Odrębną grupę stanowili kupcy i finansisci, których działalność sięgała poza warckie rynek lokalny: Michał Kostr, Maciej Mella, Wawrzyniec Ciepiał. Ich udział we władzach miejskich był stosunkowo skromny — ograniczali się do krótkich kadencji w ławie i funkcji podwójcików. Może obowiązki urzędnicze były zbyt czasochłonne dla finansistów? Nie można wykluczyć, że niektórych kupców-finansistów mających pośredni wpływ na działania władz miejskich pominięto z powodu braku danych. Zachowane wzmianki są zbyt ogólne, by na ich podstawie można było wyciągać jakieś wnioski. Urban Kuśnierz musiał być, z racji zawodu, człowiekiem zamożnym, posiadał dom w Rynku, rejestr Bractwa NMP wymienia go wśród *fratres litterati*. O jego udziale we władzach miejskich nic nie wiemy, raz tylko, w 1505 r. pełnił funkcję podwójciego⁷⁹. Podobne kłopoty sprawia Jan Łaziebnik — nic o nim nie wiemy, poza tym, że był *litteratus* i miał dom w Rynku⁸⁰. Właścicielem posesji w Rynku był także Klemens *mercator*. Mógł on być zwykłym kramarzem, ale i prowadzącym transakcje daleko poza Wartą. Wpływowym obywatelem mógł też być wspomniany już wcześniej Jan Janota. Otrzymał, jak wiemy, duży posąg. Jego znajdujący się w Rynku dom pełnił pewne funkcje publiczne — w 1507 r. spisano tu testament Michała Kostra⁸¹. Wydaje się zatem, że utożsamianie elity władzy z gronem urzędników miejskich jest błędem. W ten sposób pomija się bowiem osoby niewątpliwie należące do kręgu elity władzy i mające wpływ na działania władz miejskich.

⁷⁴ H. S a m s o n o w i c z, *Elita władzy*, s. 155.

⁷⁵ AGAD, Warta 1, k. 340.

⁷⁶ Tamże, k. 439.

⁷⁷ Tamże, k. 92.

⁷⁸ Tamże, k. 281-282, 286-287, 293-294, 399, 470.

⁷⁹ Tamże, k. 132, 353; Rejestr Bractwa NMP, npag.

⁸⁰ AGAD, Warta 1, k.

⁸¹ Tamże, k. 439.